

Владислав Грибовський, Володимир Мільчев***

СПОРТ, ІСТОРІЯ, РОК-Н-РОЛ

27 квітня 1967 року в м. Запоріжжя в робітничій сім'ї Миколи Васильовича та Любові Павлівни Андрєєвих народився знаний український історик, дослідник інтелектуальної історії, фахівець з історіографії, археолог і археограф, фундатор молоді та перспективної наукової школи – Віталій Миколайович Андрєєв.

Зростаючи серед типових п'ятиповерхівок звичайного радянського обласного центра – задимленого заводами міста, всуціль підпорядкованого потребам важкої індустрії, – Віталій досить рано визначився зі стилем свого подальшого життя: нетиповим,

нерадянським, неіндустрійним і далеким від провінційної пересічі. Систематичне заняття спортом він поєднав з глибоким зануренням у потік історичного знання, а стриманий аполонійський академізм гуманітарія щасливо сполучив з інтелектуальним діонісійством рок-культури. «Злагоджений безлад почуттів» Артюра Рембо, явлений Віталію голосом Джима Моррісона через радянський магнітофон «Весна-306» у дворах пересічного запорізького мікрорайону, пізніше позначився на формуванні його стійкого інтересу до посткласичної філософії історії.

Навчання в спортивному класі середньої школи № 1 м. Запоріжжя звело Віталія з Арнольдом Сокульським – першим директором Національного заповідника «Хортиця» (1970–1979, 1981–1984), знаним істориком, краєзнавцем і громадським діячем. Зазнавши утисків від комуністичних ідеологів, А.Л. Сокульський працював тоді простим вчителем у тій школі; він прищепив Віталію любов до історії та загострив його увагу на упослідження тоталітарною системою вивчення української минувшини.

* Кандидат історичних наук, старший науковий співробітник Інституту української археографії та джерелознавства ім. М.С. Грушевського НАН України.

** Доктор історичних наук, професор, декан історичного факультету Запорізького національного університету.

Одразу по закінченні школи в 1984 р. Віталій спробував вступити на історичний факультет Запорізького державного педагогічного інституту. Однак у ті часи історичні факультети провінційних інститутів були вкрай заідеологізованими й, у більшості, спрямованими на підготовку кадрів для компартійних, державних і силових органів. Тож і вступ на цей факультет, часто заповнюваний людьми з далекими від історії кар'єрними намірами, залежав від непередбачуваних рішень конкурсної комісії. Палке прагнення юнака займатися історією професійно не було помічене. Отож йому не лишалося нічого іншого, як чекати призову в армію та працювати слюсарем на Запорізькому швейному об'єднанні. Військову службу В.М. Андрєєв проходив у 1985–1987 рр. в авіації військ протиповітряної оборони, отримав спеціальність механіка літака і двигуна, обслуговував реактивні літаки СУ-27 спершу в м. Москва, потім у Горьківській області РФ.

Після демобілізації В.М. Андрєєв нарешті здійснив свою заповітну мрію – вступив до історичного факультету Запорізького державного університету (нині – Запорізький національний університет). Тут він познайомився зі своєю майбутньою дружиною, відданим другом і колегою по історичному цеху – Світланою Серафимівною Андрєєвою (в студентській сім'ї народився син Богдан). Тут, в атмосфері інтелектуальної розкутості часів Перебудови й усотовування ідей, вироблених поза радянським «залізним занавісом», формувалася професійний та національний світогляд майбутнього науковця. Тут і визначився його перший історичний фах – археологія. Спеціалізуючись в університетській археологічній лабораторії під керівництвом кандидата історичних наук, доцента Г.М. Тощева, В.М. Андрєєв працював в археологічних експедиціях Запорізького державного університету та Інституту археології Академії наук УРСР в Запорізькій, Херсонській і Кримській областях.

Перші наукові праці Віталія Андрєєва з'явилися ще в студентські роки. Його тематичні вподобання тяжіли до реконструкції світогляду населення Північного Причорномор'я доби бронзи та раннього заліза. На міжнародних та всеукраїнських наукових конференціях він виступає з доповідями та публікаціями, заявляє про себе в дискусіях з провідними фахівцями. На момент закінчення університету в арсеналі молодого вченого вже було сім наукових праць, як одноосібних, так і підготовлених спільно з його друзями – запорізькими археологами Валерієм Саєнком та Олегом Тубольцевим. У 1992 р. В.М. Андрєєв захистив свою дипломну роботу на відмінно і, за наполяганням голови Державної екзаменаційної комісії, відомого українського вченого, доктора історичних наук, професора М.П. Ковальського (на той час – завідувач кафедри історіографії, джерелознавства та спеціальних історичних дисциплін Дніпропетровського державного університету), отримав рекомендацію до аспірантури.

Від часу закінчення університету й до 1998 р. В.М. Андрєєв працював на посаді наукового співробітника археологічної експедиції Запорізького обласного краєзнавчого музею, а також вчителя історії та географії

загальноосвітньої школи № 89 в м. Запоріжжя. Разом з тим, упродовж 1993–1997 рр. він навчався в заочній аспірантурі Дніпропетровського державного університету на кафедрі історіографії, джерелознавства та спеціальних історичних дисциплін під керівництвом відомого українського історіографа, доктора історичних наук, професора Ірини Іванівни Колесник. Під впливом наукового керівника сталася «переорієнтація» молодого дослідника з археології до історії археології, української історіографії, інтелектуальної історії та інтелектуальної біографії.

У 1998 р. В.М. Андреев успішно захистив кандидатську дисертацію «Д.І. Дорошенко як дослідник української історіографії» в Дніпропетровському державному університеті. Оponentами на захисті виступили знані українські вчені – доктор історичних наук, професор В.Г. Сарбей (на той час завідувач відділу української історіографії Інституту історії України НАН України) та кандидат історичних наук, доцент О.А. Удод (нині доктор історичних наук, професор, завідувач відділу української історіографії Інституту історії України НАН України).

У 1998 р., на запрошення керівництва Херсонського державного педагогічного університету ім. Н.К. Крупської (тепер Херсонський державний університет, ХДУ), Віталій Миколайович переїхав до Херсону і розпочав роботу на щойно створеному історичному факультеті цього університету. Одночасно викладав в Академічному ліцеї при ХДУ. У 2000–2001 рр. він обійняв посаду завідувача кафедри історіографії та спеціальних історичних дисциплін; з 2001 р. й дотепер очолює кафедру всесвітньої історії та історіографії. За цей час на кафедрі було захищено 10 кандидатських та 2 докторські дисертації; відкрито аспірантуру за спеціальністю 07.00.06 – історіографія, джерелознавство та спеціальні історичні дисципліни. Зусиллями завідувача кафедри створено археологічну лабораторію та археологічну експедицію ХДУ. В.М. Андреев брав участь у розкопках античної пам'ятки – Білозерське поселення (с. Дніпровське, Білозерський район Херсонської області). Значні організаційні та педагогічні зусилля він доклав для підготовки цілої плеяди призерів всеукраїнських конкурсів студентських наукових робіт та Всеукраїнського етапу конкурсу-захисту учнівських науково-дослідних робіт Малої Академії Наук України. Віталій Миколайович неодноразово входив до складу журі всеукраїнських учнівських та студентських олімпіад з історії, а також всеукраїнських конкурсів студентських наукових робіт з історії.

У 2013 р. В.М. Андреев успішно захистив докторську дисертацію «Віктор Петров: інтелектуальна біографія» у спеціалізованій вченій раді Інституту історії України НАН України; науковий консультант – доктор історичних наук, професор І.І. Колесник, провідний науковий співробітник відділу української історіографії Інституту історії України НАН України. Офіційними опонентами на захисті були відомі українські науковці – доктор історичних наук, професор Я.С. Калакура (Київський національний університет ім. Т. Шевченка, професор кафедри архівознавства та спеціальних галузей історичної науки), доктор історичних наук, професор В.В. Кривошея (Український інститут національної

пам'яті при Кабінеті Міністрів України, заступник директора), доктор історичних наук, професор І.І. Лиман (Бердянський державний педагогічний університет, завідувач кафедри історії України).

З 2013 р. В.М. Андреев – професор кафедри всесвітньої історії та історіографії Херсонського державного університету, а 2015 р. отримав вчене звання професора. З 2017 р. – член спеціалізованої вченої ради Д 17.051.01 у Запорізькому національному університеті. Багато разів опонував на захистах кандидатських дисертацій з різних історичних спеціальностей.

За роки роботи В.М. Андреева в ХДУ склалася його наукова школа дослідників інтелектуальної історії України ХІХ–ХХ ст. Під його керівництвом було захищено десятки дипломних та магістерських робіт, 8 кандидатських дисертацій, працюють над своїми роботами аспіранти та пошукачі. Основним предметом дослідження представників школи професора В.М. Андреева стали життя та творчість українських науковців, політичних, громадських та культурних діячів ХІХ–ХХ ст. Він обгрунтовано довів, що найбільш придатною для реалізації поставлених перед школою завдань є модель інтелектуальної біографії. В.М. Андреев переконливо узагальнив теоретичний та практичний досвід написання інтелектуальних біографій західноєвропейській, російській та українській історичній науці. Представники наукової школи професора Андреева використовують теоретико-методологічні принципи «інтелектуальної історії», що вивчає історичні аспекти всіх видів творчої діяльності людини, у тому числі її умови, форми та результати. «Інтелектуальна біографія» – біографічний вимір інтелектуальної історії. В роботах його учнів не лише відтворено факти зовнішньої біографії цілої низки діячів, але й крізь призму їх особистого життєвого досвіду, психологічних переживань, професійних зацікавлень, наукового та конкретно-історичного соціокультурного контексту досліджено основні напрями та результати творчого пошуку в різних предметних сферах, виявлено етапи становлення, історіософські засади та фактографічне насичення їхньої творчості. Отже, біографія стала засобом вивчення процесу формування наукових, політичних поглядів, мистецьких уподобань та результатів діяльності досліджуваних осіб. Керівник школи доповнив теоретичну складову вивчення інтелектуальної біографії власними розробками, теоретично обгрунтував поняття «учений першого/другого плану» («історик першого/другого плану») і устійнив його використання у вітчизняній науці.

Наукова школа професора В.М. Андреева зробила помітний внесок у розробку теоретичної складової української біографістики, здійснила цілий комплекс конкретно-історичних досліджень у галузі історіографії, джерелознавства, історії України, «сімейної історії», генеалогії, просопографії та інших спеціальних історичних дисциплін. Представники школи реконструювали інтелектуальні біографії: С. Борового (Н. Чермошенцева, В. Андреев), Д. Дорошенка (В. Андреев) та П. Дорошенка (А. Руденко, В. Андреев), М. Драгоманова (Ю. Куценко), О. Лотоцького (Г. Михайленко), В. Петрова (В. Андреев), О. Рябініна-Скляревського (Ю. Капарулін), А. Яковліва (А. Петрик) та ін. Зусиллями В.М. Андреева та його учнів були відтворені

родоводи та «сімейні біографії» відомого українського козацького роду Дорошенків (XVII–XX ст.) (А. Руденко) та знаного на Півдні України роду Скадовських (XVIII–XX ст.) (І. Черноіваненко (Теплова)).

Окремим аспектам проблематики інтелектуальної історії та історіографії були присвячені виступи В.М. Андрєєва на теоретико-методологічних семінарах в Інституті історії України НАН України. Ці напрацювання відобразилися в публікаціях академічного видання «Ейдос. Альманах теорії та історії історичної науки» (головний редактор В. Смолій; відповідальний редактор І. Колесник. – Вип. 1–8. – К.: Інститут історії НАН України, 2005 – 2014/2015 рр.) та колективної монографії «Історик і Влада» (Відповідальний редактор В. Смолій; творчий керівник проекту І. Колесник. – К.: Інститут історії України НАН України, 2016. – 543 с.).

Початковий науковий інтерес Віталія Миколайовича до археологічних старожитностей Степового Причорномор'я з часом трансформувався у фахове зацікавлення різними аспектами історії Південної України. Помітний вплив на подальше становлення науковця і збагачення його наукового інструментарію справив знаний фахівець у цій царині Анатолій Васильович Бойко. В.М. Андрєєв став активним учасником наукових заходів і видавничих проєктів, організованих А.В. Бойком. З 2000 р. Віталій Миколайович активно представляє свої напрацювання на сторінках знаного наукового часопису «Південна Україна XVIII–XIX ст. Записки науково-дослідної лабораторії історії Південної України ЗДУ» (Вип. 6, 7, 9). У 2012 р. він реалізував самостійний великомасштабний проєкт з історії регіону, здійснивши археографічне опрацювання та видання колективної праці про дніпровських лоцманів, що вийшла у світ 1929 р. за редакцією А. Лободи та В. Петрова, і залучивши сучасних дослідників до підготовки нових публікацій щодо цієї теми (Дніпровські лоцмани: нариси з історії та історіографії. Колективна монографія / В. Андрєєв, С. Білівненко, О. Белов та ін. / голов. ред. В. Андрєєв. – Херсон : Вид-во ВНЗ «ХДМІ», 2012. – 352 с.). Під його керівництвом триває робота над аналогічним проєктом, присвяченим історії українського чумацтва.

За дієвої участі В.М. Андрєєва відбувалося становлення наукового осередку в м. Нікополь (Дніпропетровська область), проведення тут всеукраїнських наукових конференцій і популяризаційних заходів, підготовка наукових видань і започаткування альманаху Нікопольського регіонального відділення НДІ козацтва при Інституті історії України НАН України «Козацька спадщина» (редактор В.В. Грибовський, 2005–2007, вип. 1–4).

З любов'ю виплеканим дітищем Віталія Миколайовича стало видання під егідою Херсонського державного університету електронного фахового історичного журналу «Scriptorium Nostrum» (редактор В.М. Андрєєв, 2014–2017, вип. 1–7). Його засадничою ідеєю визначено сприяння застосуванню науковцями міждисциплінарного і системного підходів, об'єднання зусиль істориків та вчених різних спеціалізацій і поглядів. Стратегія редакційної політики полягає не лише в зосередженні уваги на окремих малодосліджених проблемах вітчизняної та всесвітньої історії, але й стимулюванні інтеграції

української історії до царини всесвітньої історії, входження української історичної науки до європейського та світового інтелектуального простору.

В.М. Андреев є членом редколегій періодичних наукових видань: «Старожитності Південної України» та «Джерела з історії Південної України» (Запорізьке наукове товариство ім. Я. Новицького; Інститут української археології та джерелознавства ім. М.С. Грушевського НАН України – Запорізьке відділення; Східний інститут українознавства ім. Ковальських – Запорізька філія); «Проблеми гуманітарних наук: збірник наукових праць Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. Серія Історія»; історико-культурологічного альманаху «Фронтири міста» (редактор В.В. Грибовський. – Вип. 1–5. – Дніпро: Герда, 2012–2016.) та ін.

На тепершній час бібліографія В.М. Андреева налічує більше 170 позицій – праць з археології, історії археології, інтелектуальної історії України, історії української гуманітаристики XIX–XX ст., біоісторіографії, історії історичної науки, історії Південної України, історії етнографії та ін. Його монографія «Віктор Петров. Нариси інтелектуальної біографії вченого» (Дніпропетровськ: Герда, 2012. – 476 с. (серія «Dniprovia»)) увійшла до десятки найкращих книжок 20-го Міжнародного форуму видавців у Львові й стала лауреатом Премії «Найкраща книга форуму–2013». У Всеукраїнському рейтингу «Книжка року–2013» її винесено на четверту позицію топ-списку в номінації «ОБРІ» серед видань зі спеціальної літератури.

Науковий доробок В. Андреева отримав визнання українських та зарубіжних науковців. Протягом наукової діяльності підтримує наукові та науково-організаційні зв'язки із Запорізьким науковим товариством ім. Я. Новицького (м. Запоріжжя), Інститутом історії України та Інститутом всесвітньої історії Національної академії наук України, Бердянським педагогічним університетом, Запорізьким національним університетом, Київським університетом ім. Бориса Грінченка, Уманським державним педагогічним університетом ім. Павла Тичини, Фондом королеви Ядвіги (Республіка Польща), Міжнародною громадською організацією «Центр наукових співробітників та викладачів юдаїки у вишах “Сефер”» та ін. Наукові проекти В.М. Андреева неодноразово підтримували українські меценати.

Цей випуск журналу «Scriptorium Nostrum» присвячений Віталію Миколайовичу з нагоди його 50-річного ювілею і охоплює основні напрями його наукових зацікавлень. Сформований з напрацювань друзів та колег ювіляра, цей випуск наповнений просопографічними інтенціями, свідомим прагненнями увиразнити особистість на тлі складних переплетінь і нерозв'язних вузлів сучасного соціально-історичного полотна. Водночас він оприявнює й особисту мережу зв'язків історика, його буття «тут і тепер», надихання його на тривалу та плідну континуальність, зрощеній на спорті, історії й естетичній чутливості до космічних ритмів.